

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГАЛИЦЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ІМЕНІ В'ЯЧЕСЛАВА
ЧОРНОВОЛА

ЮРИДИЧНЕ ВІДДІЛЕННЯ

Кафедра права

НАУКОВА РОБОТА

на тему:

ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ
ТА ЙОГО ХАРАКТЕРИСТИКА

Виконала:

студентка групи Пб-21

Слободян Ілона

Науковий керівник:

к.ю.н. Денисовський М.Д.

Тернопіль, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПІДГОТОВКА ДО ДОПИТУ.....	6
1.1. Вивчення особи допитуваного і побудова спеціальних запитань.....	6
1.2. Тактика викриття неправди при допиті.....	10
1.3 Формування плану допиту та його тактичні ризики.....	13
РОЗДІЛ 2. ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ.....	17
2.1. Побудова психологічного контакту.....	17
2.2. Допустимі та правомірні психологічні впливи під час допит.....	22
2.3. Система тактичних прийомів та комбінацій в допиті.....	25
РОЗДІЛ 3. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДОПИТУ НА ПРИКЛАДІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН.....	30
ВИСНОВКИ.....	33
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	36

ВСТУП

Актуальність теми. Сутність проведення допиту має доволі важливе і складне значення, оскільки є особливою слідчою дією, яка в подальшому може слугувати джерелом знаходження істини. Саме допит, є тією слідчою дією, завдяки якій отримується і досліджується значна кількість інформації необхідної для вирішення кримінальної справи. Слід зазначити, що слідчий повинен володіти високим рівнем професійної підготовки для ефективного проведення допиту, вміти побудувати психологічний контакт з особою допитуваного, варіював в залежності від обстановки, володіти певними тактичними прийомами і методами впливу на допитуваного.

У процесі проведення допиту існує багато особливостей, які можуть як і допомогти слідству, так і перешкоджати йому. Саме такі обставини зумовили необхідність вдосконалення прийомів та способів проведення цієї слідчої дії. Отже, набула важливості потреба наукового дослідження особливостей допиту, виявлення проблем та надання рекомендацій щодо тактичних аспектів на які слід звернути увагу під час підготовки до такого допиту, а також його проведення.

Стан наукових досліджень. Основну увагу питанням щодо організації та проведення допиту присвячені працям Р. С. Белкина, А. В. Дулова, В. Е. Коновалової, А. Ф. Волобуєва, В. С. Венедиктова, А. В. Тимченка, В. Е. Христенкова, А. М. Бандурки, В. П. Бахіна, І. В. Куриліна, В. П. Ющенко, К. О. Чаплинського, М. В. Салтевського, Т.П. Матюшкова, О. С. Александрова, Я. П. Зейкана, Н. М. Максимишин, В. В. Печерського, Н. І. Порубова, К. В. Проніна, У. А. Усманова, В. Ю. Шепітька та багатьох інших учених. Не зважаючи на досить велику кількість праць, присвячених даному питанню, їх теоретичне і практичне значення на сьогоднішній день є досить актуальним і тому потребує глибокого дослідження.

Мета наукового дослідження полягає у комплексному дослідженні і виявленні основних помилок при проведенні допиту і побудови тактичних

прийомів та методів, а також визначення основних рекомендацій для їх реалізації.

На основі заданої мети постає вирішення таких **завдань**, зокрема:

- проаналізувати основні аспекти проведення допиту, його сутність та завдання;
- виявити та дослідити особливості тактики допиту;
- здійснити аналіз основних помилок, які здійснюються при допиті;
- дослідити та визначити систему основних прийомів та методів тактики допиту;
- визначити основні психологічні підходи до особи допитуваного;
- проаналізувати тактичні ризики при проведенні допиту;

Об'єктом дослідження являються відносини, що виникають під час проведення допиту та їх специфіка.

Предметом дослідження виступають у сукупності теоретичні і практичні особливості тактики допиту, його значення та основне призначення, а також постановки основних проблемних аспектів, які потребують негайного вирішення.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектико-матеріалістичний метод наукового пізнання соціально-правових явищ і загальнонаукові та спеціальні методи, що базуються на ньому.

Методи логіки (аналіз, синтез, індукція, аналогія, дедукція) запроваджують для дослідження нормативних актів, матеріалів кримінальних проваджень, концепцій, точок зору авторів з окремих питань, що входять до предмету дослідження, їх узагальненні та формулюванні висновків.

Метод моделювання – під час формування висновків до розділів і загальних висновків у роботі.

Описово-аналітичний – для тлумачення юридичних правових категорій, формулювання дефініцій і уточнення понятійно-категоріального апарату

Порівняльно-правовий метод – під час співставлення наукових досліджень та концепцій, наявних у вітчизняній та зарубіжній науці, положень нормативних актів.

Соціологічний та статистичний метод використовуються для проведення аналізу та узагальнення емпіричної бази (кримінальних проваджень, результатів анкетування).

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПІДГОТОВКА ДО ДОПИТУ

1.1. Вивчення особи допитуваного і побудова спеціальних запитань

На сьогоднішній день досить актуальним і важливим є постановка питання щодо проведення допиту. Дане питання потребує постійного дослідження та вдосконалення, адже в умовах сучасності здійснюється постійний прогрес в науковій, методологічній та технічній галузях. Передусім, це зумовлено такими ознаками як: зростання професіоналізму та обізнаності злочинців; високим рівнем практичних навичок щодо організації, підготовки та приховування вчинених злочинів; небажанням самих громадян надавати допомогу при розслідуванні кримінальних правопорушень. Викладені вище ознаки потребують всебічного та повного дослідження для розкриття проблем та винайдення найефективніших шляхів вирішення.

Отже, допит – це, процесуальна (слідча або судова) дія, що полягає в отриманні свідчень (інформації) про подію, що стала предметом кримінального провадження, осіб, які проходять по справі, причини та умови, що сприяли вчиненню та прихованню злочину.

Визначаючи з процесуальної точки зору, допит – це, слідча (розшукова) дія, що проводиться з метою збирання доказів шляхом отримання зафіксованих у словесній формі в протоколі й іншими передбаченими законом способами показань допитаної особи про відомі їй обставини кримінального правопорушення, або такі обставини, що мають чи можуть мати значення для кримінального провадження [1].

Р. С. Белкін, зазначає, що допит – це процесуальна (слідча або судова) дія, що полягає в отриманні свідчень (інформації) про подію, що стала предметом кримінального провадження, осіб, які проходять по справі, причини та умови, що сприяли вчиненню та прихованню злочину [2, с. 69].

А. В. Дулов, розглядає допит, як один із засобів пізнання слідчим подій, фактів та обставин, що не спостерігаються безпосередньо, шляхом сприйняття з слів осіб, які свідчать про ці факти, обставини, події [3, с. 309].

Інші ж науковці, визначаючи поняття допиту, розглядають його як спосіб отримання інформації від особи [4, с. 25], або як слідчу дію, за допомогою якої отримується і перевіряється значна частина інформації, необхідної для встановлення істини та правильного вирішення кримінальної справи [5, с.199].

Слід зазначити, що трактування поняття допиту у авторів різне, але мета єдина; отримання повної та дійсної інформації, що має істотне значення для кримінального провадження.

Так, досить рідко слідчий одразу отримує всі відповіді на питання, які його цікавлять від допитуваного, та й на, те що вони будуть достовірними також не варто надіятися, саме тому існує необхідність в підготовці слідчого до проведення цієї слідчої дії. Саме під час підготовки слідчий здійснює цілий комплекс тактичних та організаційних заходів.

Перший етап пізнавальний, сама тут слідчий знайомиться і вивчає матеріали кримінальної справи та інші оперативно-розшукові дані. Інформація, яка отримана на цьому етапі, дає можливість слідчому прогнозувати різні ситуації при допиті, визначити поведінку допитуваного та його реакцію на використання будь-якого тактичного прийому. Завершальним етапом підготовки вважається синтезуючий рівень, що полягає в підготовці плану допиту, формуванні конкретних запитань, а також вирішення питань, щодо часу, місця та режиму його здійснення.

Етап ознайомлення з матеріалами кримінальної справи передбачає необхідність:

- 1) предметної систематизації матеріалів про факти, події, особу тощо;
- 2) виявлення суперечностей і прогалин у досліджуваних матеріалах;
- 3) одержання контрольних відомостей, що можна використовувати при допиті [6, с. 114].

Важливу увагу під час підготовки слід приділити вивченню особи допитуваного, а саме його соціально-психологічну характеристику, його психологічні можливості при сприйнятті інформації, рівень інтелекту, спосіб життя, соціально-позитивні та соціально-негативні особистісні якості, виховання в сім'ї, його схильність до референтної групи. За допомогою вивчення цих критеріїв слідчий може вибрати доцільний момент проведення допиту, сконструювати обстановку, оцінити надані показання, побудувати план поставлених запитань, а найважливіше встановити психологічний контакт з особою допитуваного [7, с. 1].

Здійснивши всі вищевказані заходи слідчий може приступити до формування плану допиту. Важливим моментом при підготовці плану, слід віднести складання «спеціальних запитань». Оскільки, ці питання мають свою специфіку, тому що можуть викликати певні реакції допитуваного, а саме поставити в дискомфортне становище.

Щодо визначення «спеціальних запитань», то А. Ф. Волобуєв, визначає їх, як прийоми психологічного впливу, що використовуються слідчим при допиті: влучне формулювання та відбір запитань із визначенням їх спрямованості; емоційна забарвленість запитань і допиту в цілому; пояснення окремих положень кримінального та кримінально-процесуального закону [8, с. 6].

Одним із видів таких запитань, є метод постановки непрямих питань, що полягає в поставленні запитань допитуваному, яке має другорядне значення, але відповідаючи на нього особа сама не розуміючи цього повідомляє відомості з метою, якого було задано дане питання і яке є важливе для слідчого.

Також слідчий може задати таке питання, що викличе особливі психологічні процеси в допитуваного (потіння, заломлення пальців рук, тремтіння голосу тощо), саме така реакція дає можливість зрозуміти, що таке запитання є дискомфортним і особа починає нервово реагувати на нього і допомагає виявити неправду.

Досить часто під час допиту щоб уникнути психологічного впливу на себе особа здійснює захист, що проявляється у виникненні зустрічної захисної психологічної активності – контрсугестія – схований інформаційний вплив на будь-яку інформаційну систему людини [9, с. 363], що може проявлятися у таких видах: «уникнення», «нерозуміння» та «авторитет».

Найпоширенішим і найрадикальнішим видом контрсугестії є «уникнення», що полягає у закритості особи від слідчого, проявленні недовіри та уникнення контакту між ними, оскільки особа відчуває небезпеку і вона є очевидною. У разі, якщо особа йде на контакт і «уникнення» є приховане, то вона здійснює усі заходи для того, щоб не сприймати інформацію, що виходить від слідчого, тобто старається не слухати її.

Механізм способу «авторитет» полягає в протидії допитуваного, а саме відмовляючи слідчому в авторитеті, відмовляє йому й у довірі. Недовіра проявляється переданням інформації саме слідчим і не залежить від самої інформації.

Останнім видом контрсугестії виступає «нерозуміння», що полягає в незнанні допитуваним певних категорій понять, висловів, запитань, тобто в деяких моментах виникає потреба в додатковій інформації допитуваного. Саме нерозуміння призводить до того, що допитуваний спирається на інформацію слідчого не здійснюючи аналіз тексту і не відфільтровуючи його.

Крім того в криміналістичній науці і слідчій практиці існує певна класифікація запитань, які можуть бути сформульовані допитуваному.

За своєю спрямованістю запитання поділяються на:

- основні (спрямовані на з'ясування головних відомостей по провадженню та ліквідацію прогалин);
- доповнюючі (спрямовані на з'ясування фактів, пропущених допитуваним у вільній розповіді).

Відповідно до цільового призначення запитання можуть бути:

- уточнюючими – спрямовані на найповніше і найточніше з'ясування питань, що мають значення для провадження;

- нагадуючими – мають на меті оживити пам'ять допитуваного, викликати ті чи інші асоціації та відобразити певну картину важливих обставин;

- контрольними – спрямовані на перевірку даних, що повідомляються допитуваним, з'ясування джерел одержання тощо.

Отже, досить багато запитань та проблем стоїть перед слідчим вже на початковій стадії підготовки до проведення допиту. Оскільки, саме вже на початку підготовки слідчий має показати свою підготовленість до будь-яких ситуацій, які можуть виникнути в процесі допиту. Тому, такі критерії, як професіоналізм, майстерність, витривалість маю бути присутні в слідчого, що являється запорукою вдалої підготовки і проведення такої слідчої дії, як допит.

1.2. Тактика викриття неправди при допиті

Доволі актуальним є питання встановлення неправди при допиті, його важливість полягає в можливостях самостійно виявити неправду слідчим, чи це можливо лише за допомогою залучення спеціалістів, психологів. Неодноразово серед науковців піднімалося і досліджувалося це питання. На основі багатьох досліджень було встановлено основні концепції та підходи виявлення неправди, які може виявити слідчий.

Крім того існує певна кількість ознак за яких можна припускати, що особа говорить неправду:

- 1) суперечність іншим даним по справі. Як правило, це проявляється у розбіжностях в свідченнях з результатами огляду місця події, свідченнями інших осіб тощо. Також це може виражатися в невідповідності фактичній обстановці, закономірності об'єктивної дійсності та реально відтворювальній обставині, яка мала місце;

- 2) наявність внутрішніх протиріч у самих свідченнях допитуваної особи;

- 3) опис подій, особливо віддалених у часі, з надмірною точністю;

4) збіг у найменших деталях свідчень декількох допитуваних, що, звичайно, наводить на думку про змову, оскільки в реальних очевидців і учасників не може бути повного детального збігу в сприйнятому, тому що кожен його оцінює відповідно до своїх особливостей, ролі в тому, що відбулося;

5) відсутність у показаннях несуттєвих подробиць, що може говорити про те, що повідомлене допитуваним не пережито;

6) різне пояснення одних і тих же обставин на різних допитах;

7) наполегливе, кількаразове повторення допитуваним з власної ініціативи яких-небудь своїх тверджень;

8) ухилення допитуваного від відповіді на пряме запитання, спроби показати, що питання слідчого йому не зрозуміле;

9) допущення обмовки, приховування у відповіді;

10) наявність виразів і категорій, які не відповідають рівню освіти й розвитку допитуваного, що свідчить про те, що він говорить з чужих слів;

11) приховування фактів, які за даними слідчого добре відомі допитуваному [10, с. 119–120].

Отже, за наявності таких ознак слідчий може використовувати певні специфічні прийоми для виявлення та викриття неправди.

Одним з прийомів, що часто застосовуються на практиці є прийоми верифікації, що полягають в розробленні методик щодо виявлення нещирості, брехні та приховування інформації. В основі верифікації лежить методика візуальної психодіагностики, що полягає у спостереженні за реакціями співрозмовника і проведення їх аналізу в залежності від конкретної ситуації і характеристик особистості в процесі обміну інформацією [11, с. 2].

Крім того слід, зазначити що методи верифікації найбільше дають своє відображення під час невербального спілкування, адже саме при невербальному спілкуванні відбуваються психодіагностичні реакції в поведінці особи, які часто не залежать від її волі та важко контролюються. Відтак, саме в такі

моменти відбуваються зміни в емоційному стані даної особи, що можуть виявити брехню або приховування певної інформації.

Слід зазначити, що існують певні критерії відповідності показань допитуваного дійсності орієнтуючого характеру, що собою включають:

1) компетентність допитуваного (коли характер показань, його особливості дозволяють дійти висновку про те, що він не здатний вигадати повідомлене);

2) його непоінформованість (незнання допитуваним тих обставин, які мали бути відомі та не могли бути забутими, якщо його показання є вірними);

3) рівень мовлення допитуваного (відповідність мовних особливостей показань його культурному рівню, професійній належності, лексичному запасу);

4) унікальність показань (якщо повідомлення має власну індивідуальність, то більш обґрунтовано вважати його правдивим);

5) емоційна насиченість показань (правдиві показання мають порівняно більшу кількість суто особистих, емоційних моментів, посилянь і вказівок на переживання);

6) критерій невідповідностей, добросовісний допитуваний описує фрагменти і деталі події, не завжди і не в усьому узгоджує їх між собою; допитуваний, який повідомляє неправду, робить спроби усунути невідповідності [12, с. 203].

Вище запропоновані критерії дають змогу слідчому змодельовати поведінку допитуваного та здійснити певний аналіз його поведінки. Крім проведення оцінки за даними критеріями, в практиці часто застосовується тактика спостереження в процесі допиту за поведінкою та психофізіологічними реакціями допитуваного. Під час бесіди або в процесі допиту слідчий, сприймаючи певну інформацію, спостерігає за поведінкою, реакціями і манерами допитуваного.

Так, у процесі криміналістичного спостереження виявляються як негативні, так і позитивні моменти поведінки. Для об'єктивної оцінки необхідно

уважно спостерігати та конкретно формулювати результати спостереження та здійснювати їх оцінку, а також критично аналізувати деякі елементи, які демонструються навмисне, оскільки вони можуть виявитися помилковою демонстрацією, симуляцією або інсценуванням з сторони допитуваного.

Виявити неправду в показаннях таке спостереження не дає змогу, однак воно реєструє зовнішні прояви, що відображатимуть динаміку стану допитуваного в ході допиту, різне реагування на те чи інше запитання або пред'явлений доказ. Ці зовнішні прояви не мають доказового значення, виконують лише орієнтуючу функцію.[13, с. 121–122].

Наступним поширеним видом тактичного прийому є тактика проведення повторного допиту, що дозволяє виявити розходження, які неминучі при створенні вигаданих подій та наповнення їх обставинами, що конкретизують дану подію.

Ще одним доволі розповсюдженим прийомом, що часто застосовується слідчим є з'ясування контрольних даних, які дають можливість перевірити правдивість повідомленого, зокрема це інформація про погоду в день події, роботу транспорту, відключення електроенергії, водопостачання тощо.

Також існує така тактика, як допущення легенди, тобто вислуховування всього неправдивого повідомлення без виказування сумнівів та недовіри, щоб, по-перше, створити враження, що легенда прийнята, а, по-друге, отримати досить широку базу для наступної перевірки та викриття.

Неодноразово слідчий виявляє зацікавленість до незначних другорядних фактів та замовчування про інші, відомі слідству обставини (своєрідний резерв слідчого), що породжує перебільшене уявлення про інформацію, якою володіє слідчий.

Перелік тактичних прийомів, які сприяють виявленню та викриттю неправдивих свідчень, не є вичерпним і може бути продовжений. Так, можна встановити, що тактичні можливості викриття неправди розширюються та вдосконалюються та зростають технологічні можливості за допомогою яких також можна виявити неправду чи заплутування слідчого в наданій інформації,

тому протидія злочинності розвиває свої тактичні, технічні та методологічні можливості в сучасних умовах.

1.3. Формування плану допиту та його тактичні ризики

Планування допиту є заключним етапом підготовки до проведення допиту. Формування плану допиту відіграє важливу роль в діяльності слідчого під час його проведення, оскільки він характеризується цілим комплексом складних процесуальних дій, які має вчинити слідчий та наявності широкого кола інформації, яка підлягає встановленню. План характеризується динамічною системністю, якій притаманна змінність, що полягає у суттєвому коригуванні в процесі проведення допиту, тобто змінні окремих положень їх доповнення або уточнення.

План носить орієнтовний та динамічний характер, оскільки у ньому неможливо передбачити усі особливості допиту, тому він повинен визначити лише головні моменти: час та місце допиту, його учасників, спосіб виклику допитуваного, технічні засоби фіксації, використання доказів, перелік питань допитуваному, тактичні прийоми та ін. [14, с. 5].

Слідчим при складанні плану необхідно виходити з реальної оцінки фактів і реальних версій, а також з реальної необхідності і можливостей відкриття певної інформації допитуваному в ході допиту. Окрім того, при плануванні подальшого плану допиту слідчий прогнозує поведінку допитуваного, а також варіанти виникнення різних специфічних і непередбачуваних ситуацій допиту та їх зміни під час його проведення.

Планування допиту має свої особливості, а отже потребує застосування прийомів рефлексивного мислення, тобто імітації можливого перебігу міркувань іншої особи. Рефлексивне управління – метод контрманіпуляційного впливу, який полягає в передачі протидіючому суб'єкту певної інформації в поєднанні зі суворою конспірацією (маскуванням) дійсних намірів слідства. Реалізуючи рефлексивне управління, слідчий має на меті, вплинути на суб'єкта

протидії та стимулювати його до здійснення вчинків, які викривають його протидію та (або) дозволяють встановити приховувані обставини [15, с. 24].

Саме за допомогою рефлексивного мислення слідчому надається можливість передбачити варіанти відповідей, які може надати допитуваний на поставлені йому запитання, і визначити відповідну тактику формулювання цих запитань та побудови інших запитань, а також що немало важливо виявити неправду. Рефлексивне управління являє собою конкретне запровадження слідчим напрямів прогнозування ходу допиту.

В практиці часто складання письмового плану диктується обставинами справи і значимістю даного допиту; якщо допит не являє високої складності, необхідність в складанні письмового плану не є доволі важливим тому, слідчий обмежується лише складанням переліку питань та визначає послідовність їх з'ясування. Слід зазначити, що слідчий не може передбачити повністю хід проведення допиту, які відповіді він отримає на поставлені питання, тому йому часто приходиться змінювати, або повністю вже сформовані питання, або коригувати їх в залежності від відповідей допитуваного на попередньо поставлені питання. Таке формування притаманне стислому плану допиту, тобто не містить на думку слідчого високої складності.

Такому плану допиту притаманна наявність таких елементів:

- 1) по яких обставинах необхідно допитати;
- 2) які матеріали наявні у провадженні;
- 3) питання, що необхідно з'ясувати;
- 4) примітки.

Також слід зазначити, що запитання в плані потрібно ставити в такій послідовності, у які вони будуть вирішуватися, але необхідно враховувати пріоритетність і важливість одного запитання над іншими.

Постановка складних запитань, що стосуються спеціальних даних, побудовані на побічних доказах, та інших показаннях, доцільно заздалегідь сформулювати. Особливу увагу слід приділити першим поставленим питанням,

тобто продумати, із чого і як почати бесіду, як відреагує на це допитуваний, адже саме з них починається встановлення контакту між ними.

Розгорнутий план допиту складається: по багатоепізодним кримінальних справах, з великим числом обвинувачених; у справі, що містить велику кількість, матеріалів та документів; у справі, де обвинувачення побудоване на непрямих доказах і допитуваний не дає правдивих показань.

У розгорнутому плані, зазначаються завдання окремих виконавців за версіями подій, епізодами злочинної діяльності, відносно кожної особи, та систематизуються наявні докази [16, с. 159].

Крім того для досягнення поставлених цілей вважається неприпустимо змінювати слідчого, який розслідує конкретну кримінальну справу. Зумовлено це тим, що, насамперед, втрачається психологічний контакт між допитуваним і слідчим.

Планування допиту є відображенням розумової діяльності слідчого, що показує ставлення його до справи, його професіоналізм та готовність до будь-якого розвитку ситуацій. Тому, формування плану є досить важливим і відповідальним, що може як і пришвидшити, так і затримати розслідування кримінальної справи.

РОЗДІЛ 2. ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ

2.1. Побудова психологічного контакту

Питанню тактики проведення допиту вже тривалий час серед науковців приділена велика увага, це зумовлено тим що саме завдяки ретельному вивченню особи допитуваного, проведенню детального дослідження і аналізу матеріалів справи та підготовці слідчого в цілому до цієї процесуальної дії безпосередньо залежить його результат. Тактика допиту складається з системи взаємопов'язаних тактичних прийомів, що застосовуються на практиці і прослідковуються безпосередньо в дії.

Слід зазначити, що система тактичних прийомів допиту повинна являти собою не просту їх сукупність, не довільний їх перелік, а лише таке побудування, яке передбачає організацію їх у вигляді цілісного утворення, в якому його компоненти взаємопов'язані, займають відповідне місце в певній послідовності і виконують відповідні функції [17, с. 10].

Розроблення, підготовка та використання тактичних прийомів сприяють ефективності проведення слідчої (розшукової) дії та досягненню поставленої мети, але основною умовою, якої є дотримання порядку послідовності їх використання у взаємопов'язаному нерозривному зв'язку. При використанні слідчим тактичних прийомів в допиті слід визначити пріоритетні завдання його проведення.

В загальному в криміналістичній літературі визначають такі завдання тактики допиту:

- а) безпосереднє визначення, встановлення та підтримання шляхів психологічного контакту;
- б) обрання найбільш сприятливої системи тактичних прийомів, засобів та способів їх реалізації, умов найкращого здійснення;
- в) визначення моменту та встановлення послідовності їх застосування;
- г) прогнозування можливого ефекту впливу під час їх застосування;

г) здійснення тактичного осмислення ситуації допиту під впливом різноманітних чинників.

Важливе місце серед тактичних прийомів приділено встановленню психологічного контакту з допитуваною особою, адже саме від цього залежить хід та результат проведення допиту.

Психологічний контакт являє собою продуману, послідовну та цілеспрямовану діяльність слідчого щодо побудови сприятливих умов для поглибленого спілкування з особою допитуваного, що полягає в отриманні повних та об'єктивних відомостей, які мають істотне значення для встановлення істини у справі.

Зокрема, М. В. Салтевський зазначає, що психологічний контакт – це образне вираження, що означає взаєморозуміння, довіру і бажання двох осіб обмінюватися інформацією. Це форма людських відносин, сутність яких зводиться до «панування – підкорення» або суцільно ділових контактів – «взаємне слідування своїм обов'язкам» [18, с.187].

Слід зазначити, що при спілкуванні в ході допиту найчастіше виникають бар'єри, що перешкоджають спілкуванню і подальшому проведені допиту. У криміналістичній літературі зокрема виділяють: естетичний, інтелектуальний, мотиваційний, моральний, емоційний та інформаційний бар'єри. Найважливіші бар'єри, які виникають при спілкуванні це емоційний та інформаційний бар'єри. Їх усунення насамперед залежить від об'єктивності слідчого, можливості їх подолати на перших же етапах побудови контакту.

Усунення інформаційного або, іншими словами смислового бар'єру передбачає чітке формулюванням питань допитуваному, встановленням чи допитуваний розуміє значення поставлених питань, пояснення при необхідності юридичних чи інших спеціальних термінів, за їх наявності.

Емоційним бар'єром є особисте ставлення людини до реальності, тобто дійсної обстановки переживання, що виникають під впливом внутрішніх і зовнішніх подразників. В загальній практиці розрізняють: позитивні й негативні емоції, а також емоції-настрої, емоції-афекти, емоції-почуття.

Відтак існування цих бар'єрів зумовлює в першу чергу критичне осмислення слідчим обстановки, яка існує в момент встановлення контакту з допитуваний та застосування прийомів його протидії.

1) щодо естетичного бар'єра – ретельне контролювання слідчим виразу очей та обличчя, статури, чистоти та охайності власного одягу, робочого місця й кабінету в цілому;

2) щодо інтелектуального бар'єра – підвищення слідчим рівня розвитку соціального інтелекту з метою розуміння потреб та індивідуальних особливостей допитуваного, обрання найбільш дієвих форм спілкування;

3) щодо мотиваційного бар'єра – вивчення демографічних, соматичних, психологічних, соціальних та інших даних про особистість допитуваного;

4) щодо морального бар'єра – допущення повного викладення допитуваним своєї версії з подальшим її спростуванням шляхом пред'явлення доказів, переконання допитуваного дати повні, достовірні показання з висловленням причини необхідності її зміни[19, с. 3–4].

Крім бар'єрів спілкування, які виникають під час допиту існує, ще багато аспектів, які мають орієнтуючий характер та необхідно подолати при вступі у спілкування. Саме з цією метою на практиці розроблена ціла низка способів встановлення психологічного контакту.

До способів встановлення психологічного контакту можна віднести:

- 1) індивідуальний підхід до особи допитуваного;
- 2) демонстрація доброзичливості та неупередженого ставлення;
- 3) коректна поведінка слідчого, який представляє інтереси держави, по відношенню до допитуваного;
- 4) повідомлення про мету та завдання допиту, роз'яснення значення щирого каяття;
- 5) переконання у необхідності надання допомоги органам досудового розслідування;
- 6) діагностування ситуації, що сталася;
- 7) використання позитивної оцінки допитуваного;

- 8) створення належної обстановки допиту;
- 9) проведення попередньої бесіди на сторонню тему або на тему, яка цікавить, але не пов'язана з предметом допиту, вміння вислухати до кінця;
- 10) демонстрація слідчим поінформованості про спосіб життя, інтереси та потреби допитуваного;
- 11) звернення до логічного мислення допитуваного та роз'яснення цілей та мети допиту;
- 12) створення обстановки, що збуджує інтерес до допиту та його результатів;
- 13) діагностика ліній поведінки [20, с. 166–168].

Саме використання зазначених способів, може ефективно вплинути на досягнення необхідного результату. Тому не варто нехтувати жодним із цих способів, адже в сукупності і нерозривній взаємодії вони вважаються більш ефективними.

Слід зазначити, що існує певний перелік тактичних прийомів при застосуванні, яких одержується бажаний результат, що стоїть перед слідчим.

Зокрема, першим прийомом визначається – сприяюча адаптації до обстановки допиту і усуненню небажаних станів психіки допитуваного. Даний прийом полягає в уточненні анкетно-біографічних даних допитуваного, встановлення обставин його життя, основні його інтереси, зацікавленості та потреби, а також бесіда на сторонню тему або на тему, що має другорядне значення або не так вже цікавить допитуваного.

Наступний тактичний прийом – це бесіда з допитуваним на сторонню тему або на тему, що цікавить, але не стосується предмета допиту. Саме тут вміння слідчого вірно обирати тему для бесіди, відіграє важливу роль що визначається знанням інтересів допитуваного, його захоплень, рівнем загальної культури. Бесіди на такі теми дозволяють змінити психологічний стан допитуваного, позитивно впливають на обвинуваченого (підозрюваного) незалежно від того, перебуває він у збудженому чи пригніченому стані.

Загальмованість, як і схвильованість, зумовлюється напруженням, усунути яке допомагає спілкування. Змінюючи тему бесіди, треба знайти таку, яка викличе у допитуваного інтерес. Допитуваний не повинен відчувати, що його «виводять» на заздалегідь заплановану тему бесіди. Це можна зробити шляхом включення в поле зору допитуваного предметів, пов'язаних з його інтересами, які викликають у нього позитивний емоційний відгук [21, с. 199].

Важливим аспектом з боку слідчого є розвиток контактної взаємодії, тобто необхідність підтримати розмову, проявити інтерес та зацікавленість до даної теми, але при цьому слід враховувати, що не завжди допитуваний захоче продовжувати цю розмову після активного включення та проявлення зацікавленості слідчим. Тому варто досить обережно підійти до вибору теми бесіди оскільки, недоречна тема розмови має наслідки встановлення дискомфорту між суб'єктами та встановити бар'єр несумісності. Крім того не варто забувати про те, що досить важливе значення має актуалізація на момент вибору теми бесіди, оскільки при виборі належної теми в допитуваного вона може відображати наявні обставини, які безпосередньо цікавлять слідчого.

Однак, після встановлення початкового контакту необхідно належним чином підтримати та зміцнити його, це насамперед полягає в подоланні негативної позиції з боку допитуваного.

На цьому етапі використовуються такі тактичні прийоми:

- а) підкреслення важливості показань, що надаються, та переконливості в конфіденційності розмови;
- б) підтримування позитивної обстановки відносин;
- в) використання позитивної оцінки окремих якостей, що показує позитивне ставлення до допитуваного;
- г) прояв співпереживання, виявлення розуміння в ситуації, що склалася.

Саме за допомогою цих прийомів можна закріпити наявний результат і поступово перейти до наступного, завершального етапу.

Заключним етапом є етапі стабілізація та закріплення контакту застосовується система тактичних прийомів:

а) схвалення слідчим позиції, зайнятої допитуваним під час зачитування та підписання протоколу;

б) формування зацікавленості в допитуваного щодо розвитку подій під час майбутнього спілкування;

в) демонстрація спільності поглядів, оцінок, інтересів. Застосування запропонованої системи тактичних прийомів є завершальним етапом формування психологічного контакту, на ньому здійснюється перевірка ефективності встановленого контакту та формування узгоджених відносин у наступних слідчих діях за участю даної особи [22, с. 5–6].

Слід зазначити, що побудова психологічного контакту дуже складний і глибокий процес, тому що саме з нього починається робочий етап допиту. Він безпосередньо залежить від підготовленості слідчого та його професіоналізму, оскільки слідчому необхідно варіювати в залежності від обстановки та різних факторів.

2.2. Допустимі та правомірні психологічні впливи під час допит

Проведення допиту містить досить складну і динамічну конструкцію, яка полягає в застосуванні різних психологічних впливів на допитуваного. Зокрема, під час проведення цієї слідчої дії та застосування різних впливів постає питання в їх допустимості та правомірності. Оскільки, допит є керованим процесом взаємообміну інформацією в якій керівну роль відіграє саме слідчий, то важливим аспектом завжди постає питання правомірності його дій.

Оскільки, досягнення поставлених завдань кримінального провадження на пряму залежать від діяльності слідчого, а саме одним з обов'язкових його елементів є психологічні впливи на допитуваного, то доцільно буде розглянути правомірність їх застосування.

У сучасній практиці проведення допиту, що дозволяє проаналізувати психологічні впливи, які застосовує слідчий в загальному можна поділити правомірні та неправомірні впливи.

До неправомірних форм впливу зокрема відносять:

- примус – прямий неприкритий вплив на іншу людину з використанням фізичної сили, вербальної агресії, владних повноважень, інформації тощо;
- погрози – вербальне озвучення наміру у заподіянні шкоди, у тому числі у застосуванні наведених вище засобів примусу;
- приниження – приниження гідності, прагнення морально «розчавити жертву», довести її до стану психологічної протрації, щоб вона втратила контроль над ситуацією і була більш піддана тиску;
- навіювання – особливо сформовані словесні (іноді емоційні) конструкції нав'язування людині інформації ззовні, результатом чого є некритичне сприйняття нею чужих переконань та установок. Крайнім варіантом навіювання є гіпноз, проте навіювання може застосовуватися і в стані неспання [23, с. 5–6].

Крім, того в законодавстві чітко окресленні способи неправомірних впливів, а саме ст. 373 КК України, передбачає:

- 1) допит шляхом незаконних дій має місце, коли він провадиться з використанням шантажу, обману, гіпнозу, з незаконним обмеженням прав потерпілого, його підкупом тощо;
- 2) насильством, у цьому випадку слід розуміти здійснення фізичного впливу на особу, яку допитують, що завдало їй фізичного болю або спричинило тілесні ушкодження;
- 3) знуцання, може виявлятися в багатогодинних допитах, позбавленні їжі або води, впливах шумом або світлом, насміханням над фізичними вадами, образа його релігійних або національних почуттів тощо [24].

Таким чином, чітко зрозумілим є те, що ці дії з сторони слідчого є неправомірними і виникають при психологічному тиску під час допиту, у яких допитуваний обмежений або цілком позбавлений права обирати самостійно лінію поведінки. Також, доцільним вбачається зазначити, що при такій обстановці єдиний спосіб уникнути таких дій, є погодитися на виконання того, що пропонує слідчий.

Що ж стосується недопустимих психологічних впливів на допитувану особу, то чітко обґрунтованих меж при психологічному впливі в чинному законодавстві не визначено, існують тільки встановленні загальні поняття, але немає встановлених меж використання та доволі часто вони є незрозумілі для їх визначення в судовому порядку, як доказ.

Крім, того слід зазначити що існує певна особливість, щодо визначення допустимості чи недопустимості меж психологічного впливу. Вони виявляються з урахуванням індивідуально-психологічних характеристик допитуваного. Тому серед науковців було розроблено комплекс допустимих прийомів заснованих на тактико-психологічній особливості.

Зокрема допустимі психологічні межі можуть проявлятися у таких модифікаціях:

- 1) проникнення слідчого в плани тих, хто притягається до кримінальної відповідальності;
- 2) створення уявлення у підозрюваного, обвинуваченого про обізнаність слідства;
- 3) несподіване проведення тактичних прийомів;
- 4) передавання другорядної/прихованої інформації, щоб викликати «проговорення» у допитуваного, який відмовляється давати показання або дає неправдиві показання;
- 5) використання реально існуючих суперечностей між слідчим і обвинуваченим/підозрюваним;
- 6) використання суперечностей у показаннях однієї особи;
- 7) маневрування інформацією, уникаючи її деталізації;
- 8) пред'явлення доказів (навіть в їх сукупності);
- 9) перш за все у пред'явленні «вирішального» доказу – раптовість;
- 10) роз'яснення обвинуваченому про пом'якшуючі обставини [25, с.175–176].

Також, в практиці часто застосовується такий тактичний прийом, як маніпуляція, що заснований на психологічному впливі на допитуваного. У

даному випадку «маніпуляція» виступає, як вид психологічного впливу, яка проявляється у майстерності, щодо збудження від іншої людини прихованих намірів, що не збігаються з її реальним бажанням. Слід зазначити, що ця стратегія має на меті здійснювати контроль над поведінкою людини та її установок.

Доцільно буде виділити й інші стратегії психологічного впливу, що часто застосовуються на практиці, такими стратегіями є «імперативна» і «розвиваюча». В основі «імперативної» стратегії лежить постійний нагляд за поведінкою, настроями допитуваного, динаміці його почуттів. Що ж стосується «розвиваючої» стратегії, то тут в основі лежить емоційне та особисте розкриття суб'єктів під час допиту, їх психологічні настрої, довіра, щирість та вираженість почуттів по відношенню один до одного.

Отож, сам допит має цілу низку особливостей, які є важливими елементами проведення цієї слідчої дії. Актуальним і важливим завжди є питання правомірності та допустимості застосування прийомів, які є невід'ємною складовою в роботі слідчого. Питання доцільності застосування прийомів психологічно впливу при допиті немає чіткого визначення меж його застосування в чинному законодавстві і це є певним недоліком і значною проблемою, яка потребує вдосконалення і законодавчого закріплення.

2.3. Система тактичних прийомів та комбінацій в допиті

В своїй діяльності слідчий постійно повинен використовувати певні тактичні прийоми та комбінації. Це зумовлено в першу чергу особливостями суб'єктного складу, специфічною обстановкою та іншими чинниками. Однак часто постає питання, які тактичні прийоми та комбінації необхідно застосувати і в яких саме випадках це буде доцільно. При цьому слід зазначити, що застосування тактичних комбінацій є допустимими діями з боку слідчого, але важливо пам'ятати щодо неприпустимості зловживання та дотримання умов вибірковості в залежності від обстановки.

Тактичні комбінації при допиті – це цілий комплекс прийомів, спрямованих на одержання від допитуваного правдивих показань, при цьому не розуміючи цього, шляхом створення обстановки, при якій сам допитуваний міг би невірно оцінювати наявну слідчу ситуацію.

Зокрема, в криміналістичній науці виділяють три види тактичних комбінацій.

Рефлексивні комбінації переважно мають на меті отримати інформацію від допитуваного або створити такі умови, що зумовлюють неправильність оцінки, щодо поінформованості слідчого про обставини справи. Найчастіше рефлексивні комбінації застосовуються при допиті недобросовісних свідків та потерпілих, а також підозрюваних і обвинувачених, які дають неправдиві свідчення.

Застосовуючи забезпечувальні комбінації, виконується її головна мета: забезпечити збереження факту допиту в таємниці, допомогти допитуваному пригадати суттєві для справи факти, відтворити певну картину обставин справи тощо.

Використовуючи контрольні комбінації, у процесі допиту слідчий отримує відомості, що дають можливість оцінити свідчення чи визначити орієнтуючу інформацію, що дозволяє зважити правильність власної поведінки, спрямування лінії допиту слідчому.

При тактичних комбінаціях застосовуються наступні прийоми:

- приховування від допитуваного поінформованості слідчого про ті чи інші обставини справи;
- метод побічного допиту: постановка питань, другорядних на думку допитуваного, а насправді маскуючи головне питання про причетність допитуваного до злочину.
- створення ситуації, в якій допитуваний обмовляється. Йдеться про спонукування допитуваного до хаотичного викладу події – серед недостовірної інформації внаслідок плутанини при дачі показань з'являються правдиві відомості;

- внесення пропозицій допитуваному, який дає неправдиві свідчення і стверджує при цьому, «що він говорить правду», сказати співучаснику чи пов'язаному з ним змовою свідку, фразу приблизно такого змісту: «Я розповів всю правду, розкажи правду і ти [26, с. 375–376].

Слід зазначити, що вирішення питання щодо застосування тактичних прийомів безпосередньо залежить від ситуації під час допиту. В загальному у криміналістичній літературі виділяють конфліктні та безконфліктні ситуації.

Побудова діалогу та застосування тактичних прийомів в безконфліктній ситуації набагато легше здійснюється, оскільки в даній ситуації допитуваний йде на контакт, не приховує інформацію, яка йому відома. Саме за наявності безконфліктної слідчої ситуації швидко досягаються цілі розслідування.

Конфліктні слідчі ситуації набагато складніші та характеризуються застосуванням цілої низки послідовних тактичних прийомів. Зокрема, саме в конфліктних ситуаціях виникає суворе суперництво, яке потребує подолання.

Подолання конфліктної ситуації із суворим суперництвом здійснюється в таких напрямках:

- 1) з'ясування слідчим причин конфлікту;
- 2) тактичного впливу безпосередньо на суб'єкта протидії;
- 3) усунення зовнішніх умов, що сприяли виникненню конфліктної ситуації [27, с. 1].

Після з'ясування причин протидії слідчий здійснює певні тактичні впливи на допитуваного, що полягають в переконанні того, що позиція, яку він обрав є неправильною. Крім того існує ще ціла низка тактичних впливів а саме:

- 1) використання протиріччя;
- 2) постановка цілої низки взаємопов'язаних питань;
- 3) створення у допитуваного перебільшеного уявлення про обізнаність слідчого та реальні обставини справи;
- 4) раптове пред'явлення системи взаємопов'язаних доказів.

Крім того, надзвичайно важливе місце під час проведення допиту віднесено просторовій організації спілкування. Розташування допитуваного є

невід’ємною складовою системи тактичних прийомів, оскільки місце де буде сидіти допитуваний характеризується тим, як особа буде сприймати поставленні питання і обстановку в цілому. Тому, доцільно буде розглянути декілька варіантів просторової обстановки під час допиту (див. рисунки 2.1. – 2.4.). [28, с. 345–346].

1. Допитувана особа (Д) перебуває на відстані 2 – 3 м від стола, де сидить слідчий (С). Таке розташування свідчить, що підкреслено формалізований характер спілкування. У психологічному аспекті ця форми найменш зручна для допитуваного, оскільки він відчуває себе повністю «у полі зору» слідчого.

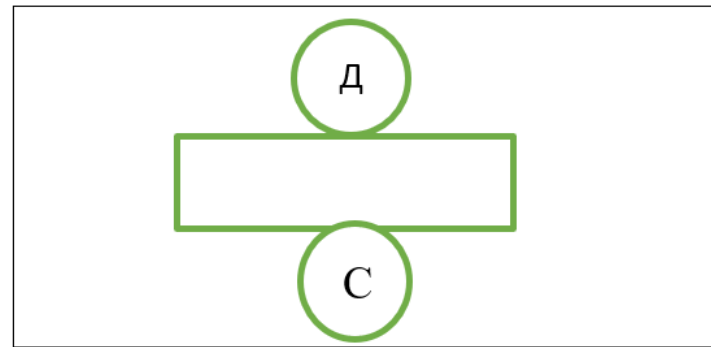

Рис. 2.1. Формалізований характер спілкування

2. Це «захисна» для допитуваного особи форма просторової організації допиту. Іноді до неї вдається і слідчий для того, щоб у поле зору допитуваного потрапили певні речові докази, документи, фотографії, що мають значення для справи та знаходяться на столі слідчого.

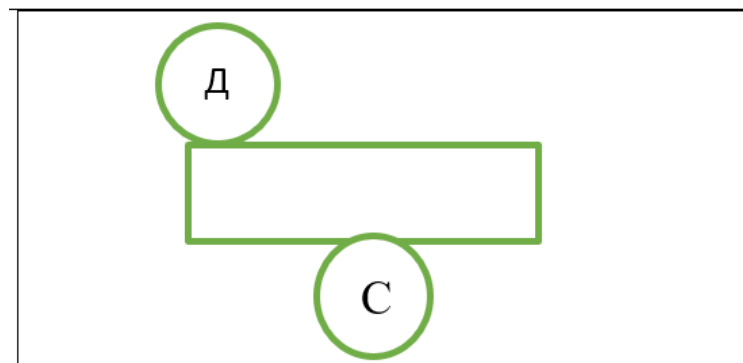

Рис. 2.2. Просторова організація допиту

3. Цей варіант передбачає дуже близьке просторове розташування слідчого (С) та допитуваного (Д) 50-70 см, що підкреслює довірливе ставлення слідчого до допитуваної особи.

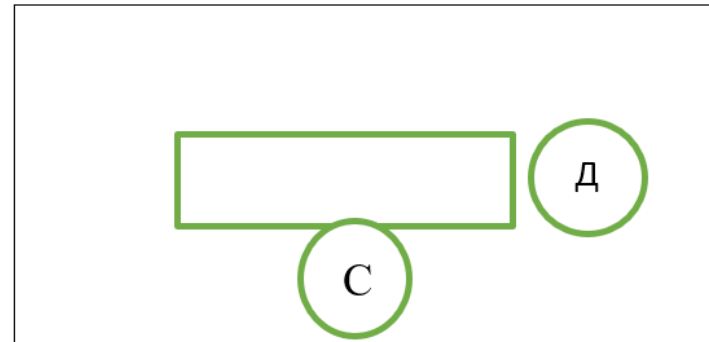

Рис. 2.3. Близька просторова організація допиту

4. Така ситуація можлива, коли слідчий із певних причин проводить допит посадової особи в її кабінеті. У психологічному аспекті цей варіант несприятливий для слідчого, оскільки допитуваний зберігає ознаки статусного домінування. Рекомендується попросити допитувану особу пересісти і зайняти місце, наприклад навпроти слідчого.

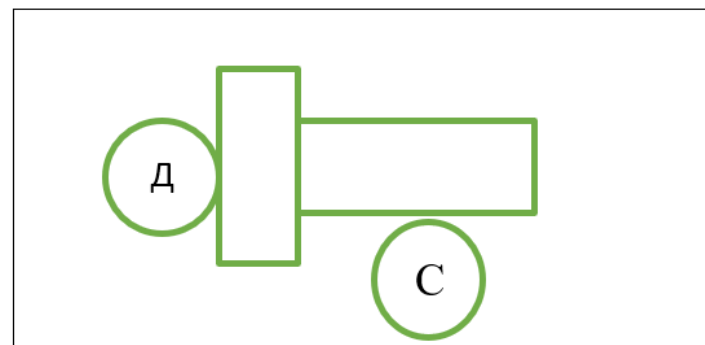

Рис. 2.4. Допит посадової особи в її кабінеті

Таким чином, можна дійти висновку, що система тактичних прийомів та комбінацій, якими постійно оперує слідчий під час проведення допиту має певну специфіку, оскільки їх застосування насамперед залежить від слідчої ситуації. Відтак все залежить від того, чи виникла конфліктна чи безконфліктна ситуація, адже в різних випадках слідчим будуть застосовуватися різні тактичні прийоми і комбінації, а також послідовність їх застосувань. Слід зауважити, що саме застосування цих прийомів і комбінацій зумовлює виконання поставлених завдань та досягнення цілей, які є невід'ємними в роботі слідчого.

РОЗДІЛ 3. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДОПИТУ НА ПРИКЛАДІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

В сучасних умовах під впливом різних чинників тактика проведення допиту постійно змінюються, це зумовлено тим, що тактичні прийоми, способи та порядок проведення допиту постійно досліджуються та вдосконалюються. Проаналізувавши порядок, форми, способи та методики, які застосовуються під час проведення допиту в Україні доцільним і актуальним вважається провести аналіз і зарубіжної практики проведення такої слідчої дії, як допит.

В Європі досить давно є поширений такий метод допиту, як «процесуальне інтерв'ю». Процесуальне інтерв'ю - метод, який передбачає відсутність примусу та відкриті питання, які покращують комунікацію та обмін інформацією. Всі інтерв'ю називають “процесуальним інтерв'ю” незалежно від того, чи проводяться вони з потерпілими, свідками або підозрюваними. Отриману інформацію перевіряють за допомогою наявних фактів. Ретельно підібрані питання допомагають роз'яснити незрозумілі або неоднозначні аспекти. Стратегічне розкриття доказів під час інтерв'ю допомагає відділити неправдиві факти від інформації, яку можна підтвердити [29. с. 3].

На думку зарубіжних практиків процесуальне інтерв'ю слугує отриманню від допитуваного більш точної і надійної інформації та практично розвідувальних даних на відміну від результатів проведення допиту, адже сам допит має жорсткий характер і нерідко супроводжується маніпуляцією, примусом та іншими впливами.

Відтак в практиці зарубіжних країн виділяють декілька моделей проведення процесуального інтерв'ю. Досить розповсюдженою є модель PEACE в основі якої лежить: планування і підготовка; залучення і пояснення; виклад; завершення; оцінка. Впровадження такої моделі зумовлено великою кількістю підтверджених вимушених зізнань і пов'язаних із ними несправедливих вироків. Дану модель було розроблено у Великій Британії та вже протягом тривалого терміну можна виділити такі переваги, як:

систематичний збір правдивих та надійних доказів, які є істотними для ефективного розслідування; збереження часу, коштів і ресурсів; підвищення довіри до поліції.

Наступною моделлю, що поширена в країнах Європи є KREATIV. Ця модель була розроблена в Норвегії, передумовою її створення було, виявлення великої кількості зізнань у вчиненні кримінальних правопорушень, а як виявлялося згодом особи, які зізнавалися цього не вчиняли. Головною метою запровадження моделі KREATIV було зупинення серії зізнань, які зумовлені жорстокими тактиками допиту слідчими.

Абревіатура KREATIV містить в собі такі елементи: взаємозв'язок і спілкування; верховенство права; етичність та емпатія; активне розуміння; довіра через відкритість; наукове обґрунтування. Важливо зазначити, що модель KREATIV розроблена для інтерв'ювання лише підозрюваних осіб. Особливість моделі полягає у застосуванні методу «стратегічного використання доказів» (SUE – «Strategic Use of Evidence»), побудованого на емпіричних методах наукового пізнання. Його метою є відмежування правдивих суджень від неправдивих завдяки поступовому розкриттю інформації (суть полягає в тому, щоб змусити підозрюваного змінити своє попереднє чи будь-яке наступне твердження у відповідь на розкриття слідчим доказів, таким чином, створюючи невідповідності в його розповіді під час процесуального інтерв'ю) [30. с. 35–38].

Крім того, серед запропонованих моделей, які складають певну систему тактичних прийомів, що застосовуються варто приділити увагу і такій моделі, як «когнітивний допит». Така модель відноситься до канадських моделей, яка передбачає застосування психологічних впливів на допитуваного з сторони слідчого, але обов'язковою умовою вважається наявність в останнього переконливих доказів, що допускають застосування психологічного тиску. Дана модель може також передбачати наявність маніпуляцій та виклику емоційних розладів, які з часом призведуть до отримання бажаних результатів.

Проаналізувавши практику проведення допиту можна виділити те, що підходи до проведення допиту доволі різні і застосовуються в залежності від наявності різних обставин. Зокрема можна виділити такі особливості за яких обирається певна модель проведення процесуального інтерв'ю: встановлення контакту; зіставлення з іншими наявними доками та їх збіги; добровільне надання інформації та інші. Зокрема слід зазначити, що процесуальне інтерв'ю вважається більш «м'якшою» тактикою отримання інформації аніж допит. Саме запровадження такого терміну, як процесуальне інтерв'ю було зумовлене тим, що отримання необхідної інформації супроводжувалося певним психологічним тиском та маніпуляціями з сторони слідчого.

ВИСНОВКИ

В науковій роботі було досліджено та проаналізовано особливості тактики допиту, а також висвітлені основні специфічні риси та актуальні проблеми, які постають перед проведенням такої слідчої/розшукової дії, та запропоновані шляхи їх вирішення. Підсумовуючи дане дослідження, можна виділити основні аспекти, на які безпосередньо приділялася увага у цій роботі.

Слід виділити роль слідчого, оскільки саме від нього залежить, як буде проходити допит, обстановка під час його проведення, застосовані тактичні прийоми і комбінації, а також чи будуть ним застосовуватися спеціальні знання для встановлення психологічного контакту. Насамперед, все залежить від підготовленості слідчого, його обізнаності в наявних матеріалах. Все це здійснюється на підготовчому етапі, та показує професійність, підготовленість, відповідальність та можливість слідчого варіювати в залежності від наявної обстановки.

Також доцільно приділити увагу саме підготовчому етапу на якому слідчому необхідно встановити особу допитуваного та проаналізувати його особливості, тобто соціально-психологічні ознаки, схильності, особливості характеру. Неабияку увагу приділено цьому питанню, оскільки це є невід'ємним елементом і передумовою досягненню поставлених завдань та цілей, а також показником відповідної роботи слідчого.

Важливу увагу було приділено такому питанню, як побудова психологічного контакту з допитуваним. Важливість висвітлення такого питання зумовлено тим, що це один з основних тактичних прийомів, який постійно реалізується слідчим. Оскільки від того чи вдалося побудувати психологічний контакт залежить подальший розвиток даної ситуації, не варто зневажати цьому тактичному прийому та етапу його запровадження.

Дослідженню також підлягали питання, що стосувалися виявлення та подолання неправди в показаннях, які надавав допитуваний. Що відноситься до цього питання - було проаналізовано те, як саме діє слідчий в таких обставинах,

які тактичні прийоми він може застосовувати для подолання бар'єрів, що виникають під час допиту та яким чином можна виявити неправду.

Доцільно буде виділити і те, що слідчим має бути підготовлено план проведення допиту із зазначення переліку питань, які можуть бути застосовані при наявності повідомлення неправдивої інформації. Також, в практиці слідчими часто в таких випадках застосовуються різні методи верифікації, що є доволі продуктивними і показують позитивні результати за наявності їх застосування.

Крім того, питання правомірності та допустимості застосування психологічних впливів теж було предметом дослідження даної наукової роботи. При здійсненні аналізу було виявлено і встановлено, що існують певні окреслені межі застосування психологічних впливів слідчим на допитуваного, а також слід зазначити, що вони повинні застосовуватися з урахуванням індивідуально-психологічних характеристик допитуваного.

Доцільно буде зазначити, що питання допустимості психологічних впливів немає чітко встановлених меж, які визначенні в чинному законодавстві, існують тільки встановленні загальні поняття, що доволі часто є незрозумілі для їх визначення. Також варто врахувати те, що за неправомірні дії з сторони слідчого передбачена кримінальна відповідальність, а також в яких саме формах виявляється неправомірність.

В цій роботі було визначено і узагальнено основні тактичні прийоми та комбінації, які часто застосовуються в слідчій практиці. Було проаналізовано розвиток процедури допиту і встановлено, які слідчі ситуації можуть виникати та дії слідчого в таких випадках.

Слід зауважити, що система комбінацій та прийомів підібрана слідчим залежить від того, чи існує безконфліктна чи конфліктна ситуація. Адже, саме з цього моменту будуть визначатися шляхи подолання наявної ситуації.

Також, було досліджено досвід та встановлено практику проведення допиту в зарубіжних країнах. Зокрема можна виділити те, що зарубіжний досвід, щодо проведення тактики допиту залежить від підібраних тактичних

прийомів (моделей), які визначаються в залежності від наявної обстановки і поведінки допитуваного.

Тому, узагальнюючи вище викладене, можна виділити те, що тактика допиту має складну і доволі специфічну конструкцію в якій міститься велика кількість невід'ємних елементів застосування яких є передумовою досягнення позитивних результатів в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Науково-практичний коментар КПК Кримінально-процесуального кодексу України URL:
<http://mego.info/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB/%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80-%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%83-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8-%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B8%D1%88%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%B2-%D0%B2%D1%96-2010%D1%80> (дата звернення: 24.04.2022).
2. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. Москва: Мегатрон XXI, 2000. 2-е изд. доп. 334 с. URL: <https://refdb.ru/look/1706623-p8.html> (дата звернення: 24.04.2022).
3. Дулов А. В. Судебная психология (учебное пособие). Изд. 2-е, исправленное и дополненное. Минск: «Вышэйшая школа», 1975. 464 с. URL:
https://fileskachat.com/download/52617_5d4a25b9724c73629871dc39896c7aed.html (дата звернення: 24.04.2022).

4. Коновалова В.Е. Допрос: тактика и психология. Учебное пособие. Харьков, 1999. URL: <http://yurpsy.com/files/ucheb/konovalova/01.htm> (дата звернення: 24.04.2022).
5. Асоціація випускників національного університету імені Ярослава Мудрого «ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ». Харків, 2017, 279 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2017/11_Tom-2.pdf#page=199 (дата звернення: 24.04.2022).
6. Панов М. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. та ін. Настільна книга слідчого: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Вид. Дім « Ін Юре», 2007.
7. Бобечко Н., Бойко В., Жолнович І. та ін. Основи загальної та юридичної психології : курс лекцій / за ред. Нора В. Т. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/Tema-8-Psykholohiia-okremykh-Slidchykh-Diy.pdf> (дата звернення: 24.04.2022).
8. Волобуев А. Ф. Следственная тактика и ее взаимосвязь с методикой расследования преступлений : автореф. дис. канд. юрид. наук. Харьков, 1984.
9. Бандурка А. М., Венедиктов В. С., Тимченко А. В., Христенко В. Е., Калиновский В. Б. Юридическая психология: терминологический словарь. / под ред. А. М. Бандурки. Харьков, 2005.
10. Бахин В. П. допрос на предварительном следствии Алмааты : еркениет, 1999. 208 с. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiUz9y61Lb0AhWmlosKHXPbA-EQFnoECAUQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.twirpx.com%2Ffile%2F944231%2F&usg=AOvVaw3OUlmuYZxWaGWJ72rZnr5I> (дата звернення: 24.04.2022).
11. Ющенко В.П. Використання «Профайлінгу» та прийомів верифікації при проведенні допиту. Актуальні питання вдосконалення діяльності

Національної поліції України в сфері превенції та запобігання корупції.
Київ, 2019. С. 130–134 URL:

http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/14431/1/%D0%90%D0%9A%D0%A2%D0%A3%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%86%20%D0%9F%D0%98%D0%A2%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%92%D0%94%D0%9E%D0%A1%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%94%D0%86%D0%AF%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86%2025_04_2019_p130-134.pdf (дата звернення: 24.04.2022).

12.Шепітько В. Ю. «Криміналістика» підручник. 4-те., видання перероблене і доповнене. Харків: «Право» 2008. URL: <https://law.sspu.edu.ua/files/documents/books/library/17/shepitko.pdf> (дата звернення: 24.04.2022).

13.Панов М. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. та ін. Настільна книга слідчого: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Вид. Дім «Ін Юре», 2007. (дата звернення: 24.04.2022).

14.Чаплинська Ю. А. «Організаційне забезпечення проведення допиту». Дніпропетровськ: *Право і суспільство*. 2012. С. 189–201. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2012/4_2012/42.pdf (дата звернення: 24.04.2022).

15.Балеевских Ф. В. Тактико-психологические основы преодоления противодействия допрашиваемого: автореф. дисс.канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2008. 27 с. URL: <https://www.dissercat.com/content/taktiko-psikhologicheskie-osnovy-preodoleniya-protivodeistviya-doprashivaemogo> (дата звернення: 24.04.2022).

16.Чаплинський К. О. «Тактика проведення окремих слідчих дій» монографія. Дніпропетровськ: 2006, 416 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/m2tosd.pdf> (дата звернення: 24.04.2022).

- 17.Шепітько В. Ю. Тактика допиту: текст лекцій. Харків. 1992. 24 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2010/SHEPITKO_1992.pdf (дата звернення: 24.04.2022).
- 18.Салтевський М.В. Криміналістика. У 2-х ч. Часть 2. Харків : Консум, 2001. 538 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/1264788/grant/> (дата звернення: 24.04.2022).
- 19.Матюшкова Т. П. Бар'єри спілкування в тактиці допиту: деякі особливості виникнення та прийоми подолання. Право і безпека. 2010. № 4. С. 187 – 190. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6135/Bariery%20spilkuvannia%20v%20taktytsi%20dopytu%20deiaki%20osoblyvosti%20vynknennia%20ta%20pryioomy%20podolannia_Matiushkova%20TP_2010.pdf?sequence=1/ (дата звернення: 24.04.2022).
- 20.Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій: дис. канл. юрид. наук, доцент: 04.10.05. Київ, 2006. 416 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/m2tosd.pdf> (дата звернення: 24.04.2022).
- 21.Шепітько В.Ю. Криміналістика. Вид. 4 доповнене і перероблене. Харків: Право 2008. 464 с. URL: <https://law.sspu.edu.ua/files/documents/books/library/17/shepitko.pdf/> (дата звернення: 24.04.2022).
- 22.Баранчук В. Проблеми побудови системи тактичних прийомів, що спрямована на встановлення психологічного контакту під час допиту. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2016. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/123_129_Problemi%20pobudovi%20sistemi%20taktichnih%20priyomiv%20C%20scho%20spryamovana%20na%20vstanovlennya%20psihologichnogo%20kontaktu%20pid%20chas%20dopytu.pdf (дата звернення: 24.04.2022).

23. Лефтеров В., Третьякова Т. До проблеми психологічного тиску на учасників кримінального провадження під час проведення слідчих експериментів та допитів. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України, серія «Психологічні науки»*. 2019. № 3 (14). С. 159–169. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/14474/Лефтеров%20В.%20О.%20Третьякова%20Т.%20М.%20До%20проблеми%20психологічного%20тиску%20на%20учасників%20кримінального%20процесу...pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 24.04.2022).
24. Коментар до Кримінального кодексу України. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/> (дата звернення: 24.04.2022).
25. Скигонюк М. І. Криміналістика: підручник. Київ: Атіка, 2005. 496 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/955026/grant/> (дата звернення: 24.04.2022).
26. Маркусь В. О. Криміналістика: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2007. 558 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KONDOR1/CD/KRIMINALISTIKA2007.pdf (дата звернення: 24.04.2022).
27. Дердюк Б. М. Тактичні прийоми подолання конфліктної ситуації під час допиту. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск №1(10), 2016. С. 236–241. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1_2016/55.pdf (дата звернення: 24.04.2022).
28. Криміналістика: підручник / за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 3-тє вид., переробл. та допов. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 948 с.
29. Процесуальне інтерв'ю в кримінальних справах. Навчальні матеріали СТІ 1/2017. 12 с. URL: https://cti2024.org/wp-content/uploads/2021/01/CTI-Training_Tool_1_UKR.pdf (дата звернення: 24.04.2022).
30. Белоусов Ю., Броневицька О., Деркач С., Луцик В., Орлеан А., Рогальська В., Філоненко Т., Яворська В. Розкажи мені що сталося, або зізнайся. Дослідження про процесуальне інтерв'ю. *Аналіз міжнародного досвіду. Опис узагальненої моделі. Аналіз національної системи*

підготовки та практики. Київ: Процесуальне інтерв'ю в Україні, 2020.
232 с. URL: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2020/07/investigationresearch_web.pdf (дата звернення: 24.04.2022).